

Ключевые слова: орфографические навыки, орфографическая зоркость, письменная речь, орфограмма, коррекционные упражнения.

Danilchenko E. Formation of spelling skills in students of junior classes of secondary schools on the lessons of the native language.

The article presents a theoretical analysis of the learning process of students junior secondary school grammar and spelling. The characteristic defects of spelling mentally retarded students, the necessity of developing methods of teaching spelling through the introduction of a system of special exercises. The recommendations for the teachers of the schools.

Keywords: spelling skills, spelling insight, writing, orfoqramm, corrective exercises.

УДК-376 (075.320)

Дмитрієва І. В., Дмитрієва А. С.

**ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО СТАВЛЕННЯ
РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО
МАЙБУТНЬОЇ СІМ'Ї**

В період ранньої юності школярів особливого значення набуває робота, спрямована на формування уявлень про майбутню сім'ю, тому що саме в цьому віці виникають психологічні передумови для створення сім'ї (потреба в коханні, сексуальна орієнтація, незалежність від батьків у виборі коханого або коханої), та відповідно питання і проблеми, які потребують рішення й науково обґрунтованих відповідей, які молоде покоління має навчитися знаходити в подальшому самостійно.

Кожна культура породжує певну модель сім'ї (або групу моделей). Структура нормативної сім'ї включає: 1) елементи – нормативних членів сім'ї; 2) стосунки – взаємовідносини влади-підпорядкування та емоційної прихильності-відштовхування. Отже, сім'я є більш менш чіткою системою взаємозв'язків між її членами. Взаємодії мають тут тісніший характер, члени сім'ї володіють певним значенням один для одного. Уявлення про взаєморозуміння і згоду несхожі в різних сім'ях. Вони залежать від освіти, характеру подружжя, прикладу батьківської сім'ї. Динаміка сучасного життя, зростаючі емоційно-психічні навантаження роблять все більш актуальною проблему компенсації емоційних витрат в процесі спілкування з близькими людьми. У сім'ї, як в групі з максимальною взаємозалежністю її членів, особливо явно виявляється взаємозв'язок між їх емоційною привабливістю один для одного і умовами, змістом і ефективністю їхньої діяльності. Тобто, з одного боку, сприятливі міжособистісні стосунки – важлива передумова

ефективної діяльності сім'ї в різних сферах, а з іншою – взаємодія в процесі цієї діяльності формує зміст ставлення один до одного.

Проблема підготовки молоді до сімейного життя досліджувалась у роботах Т.Алексеєнко, І.Волги, І.Голода, В.Горелика, І.Гребенникова, З.Кисарчук, В.Ключникова, С.Ковальова, С.Лаптенка, А.Харчева та ін. В них висвітлювались проблеми сучасної сім'ї, питання про формування сімейно-шлюбних відносин, типології функцій сім'ї та ін.

Разом з цим, спеціальних досліджень, які б торкалися вивчення особливостей процесу формування уявлень про майбутню сім'ю в учнів спеціальної школи, зокрема, допоміжної, де навчаються діти, які потребують корекції розумового розвитку, недостатньо, тоді як ця проблема є дуже важливою складовою підготовки даної категорії юнаків та дівчат до сімейного життя. Результати аналізу та узагальнення сучасної загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури з обраної нами проблеми виявили декілька суперечностей, а саме: 1) між необхідністю удосконалення системи підготовки розумово відсталих старшокласників до створення сім'ї й недостатньою розробкою в спеціальній психолого-педагогічній літературі цієї проблеми; 2) між необхідністю з'ясування якості знань та уявлень про майбутню сім'ю в учнів старших класів допоміжної школи та опрацювання ефективних шляхів їх формування та корекції.

З метою дослідження особливостей знань та уявлень про сім'ю у розумово відсталих старшокласників, їхнього емоційно-особистісного ставлення до сімейних стосунків нами було проведено констатувальний експеримент, який складався з 2-х етапів. Дослідженням було охоплено 38 учнів 9-х класів Горлівської №1, Краснолиманської та Слов'янської №2 спеціальних шкіл-інтернатів для дітей з вадами розумового і фізичного розвитку (Донецька обл.).

Основним завданням першого етапу констатувального експерименту було проаналізувати особливості знань і уявлень про майбутню сім'ю в розумово відсталих учнів. Конститутивними показниками були визначені наступні: знання функцій сім'ї; усвідомлення відносин влади-підкорення; знання господарсько-економічних стосунків в сім'ї; усвідомлення якостей, необхідних для сімейного життя; усвідомлення розподілу обов'язків подружжя; усвідомлення основних цілей подружжя.

Уявлення про сім'ю вивчалися нами за допомогою анкет: 1) «Сімейна»; 2) «Розподіл обов'язків в сім'ї»; 3) «Складові щасливого шлюбу»; 4) «Функції сім'ї»; 5) «Взаємовідношення в сім'ї». Одержані дані аналізувалися за допомогою кількісної та якісної обробки, статистичним обрахуванням для оцінки достовірності відмінностей між відсотковими частками вибірок щодо сформованості уявлень розумово відсталих старшокласників про майбутню сім'ю.

Узагальнення та інтерпретація отриманих результатів констатувального експерименту дають підстави зробити висновки про

те, що уявлення про функції сім'ї у хлопців і дівчат характеризуються недостатнім рівнем усвідомленості, повноти, узагальненості і конкретності. Уявлення про взаємозв'язки «влади-підкорення» в майбутній сім'ї у розумово відсталих старшокласників орієнтовані на традиційний устрій сім'ї, де головою є чоловік. Розподіл сфер лідерства в майбутній сім'ї розрізняється в уявленнях хлопців і дівчат. У хлопців вони більш диференційовані. Уявлення про господарсько-економічні стосунки в майбутній сім'ї орієнтовані на рівноправний розподіл обов'язків між подружжям, як у хлопців, так і у дівчат. Уявлення про цілі шлюбу в юнаків і дівчат націлені на взаєморозуміння і виховання дітей.

Основним завданням на другому етапі констатувального експерименту було проаналізувати особливості емоційно-особистісного ставлення розумово відсталих старшокласників до сім'ї (до сімейного життя, дітей, людей протилежної статі, сприйняття сімейного життя своїх батьків та ін.). З цією метою ми використовували адаптовану методичку Т. Демідової «Незавершених пропозицій».

Кількісний аналіз результатів експерименту визначив три типи ставлення: нейтральне, позитивне і негативне. Більшість хлопців (96,6%) і дівчат (97,4%) відповіли, що до сімейного життя і до шлюбу ставляться позитивно. Слід зазначити, що відповіді дівчат були більш повними і глибокими, ніж відповіді хлопців. Деякі з дівчат вважали за необхідне зумовити свій намір щодо майбутнього шлюбу («...якщо любитиму чоловіка, а він любитиме мене» і т.ін.); у хлопців спроб докладно викласти свою позицію щодо шлюбу не спостерігалось.

Ставлення до майбутнього сімейного життя більш чітке у дівчат (97,4%), ніж у хлопців (86,2%). Необхідно відзначити, що частина хлопців (10,3%) висловила негативне власне ставлення до майбутнього сімейного життя, тоді як у дівчат цієї тенденції не спостерігалось. Це говорить про те, що дівчата більше ідеалізують майбутнє сімейне життя.

Ця ж закономірність спостерігається й у ставленні до дітей. Дівчата (97,4%) більш позитивно ставляться до дітей, ніж хлопці (79,3%). До того ж дівчата не висловили негативного ставлення до дітей, тоді як у хлопців (10,3%) цей факт має місце (табл. 1).

Таблиця 1

Кореляційний аналіз r-Пірсона. Взаємозалежність між компонентами позицій юнаків і дівчат до образу сім'ї

	Тато	Мама	Батьки	Чоловік	Жінка	Майбутня сім'я	Сімейне життя	Діти
Тато	1,00	0,25	0,46	0,73	-0,90	-0,44	-0,42	0,25
Мама	0,25	1,00	0,56	0,59	-0,42	-0,95	-0,78	0,46
Батьки	0,46	0,56	1,00	0,46	-0,78	-0,57	-0,68	0,56
Чоловік	0,73	0,59	0,46	1,00	-0,68	-0,81	-0,32	0,59

Жінка	-0,90	-0,42	-0,78	-0,68	1,00	0,54	0,25	0,46
Майбутня сім'я	-0,44	-0,95	-0,57	-0,81	0,54	1,00	0,46	0,56
Сімейне життя	-0,42	-0,78	-0,68	-0,32	0,25	0,46	1,00	0,73
Діти	0,25	0,46	0,56	0,59	0,46	0,56	0,73	1,00

Якщо порівнювати емоційне ставлення хлопців і дівчат до батьків, до тата і мами зокрема, то ми бачимо, що хлопці більшою мірою позитивно ставляться до батьків (79,3%), чим дівчата (69,2%). Ця ж тенденція є видимою окремо у відносинах до батька (68% і 56,4%) і до матері (82,8% і 76,9%). Ці дані свідчать про те, що емоційні стосунки з батьками в сім'ях хлопців відрізняються більшою теплотою і розумінням у порівнянні з сім'ями, де виховуються дівчата.

Слід відзначити, що 29,4% випробовуваних ідеалом чоловіка є батько, 5,9% – брат і 5,9% – дідусь. Ідеалом жінки мама виступила в 47,1% випадках, сестра – 2,9%, тітка – 1,5%, бабуся – 1,5%, вчителька – 3,4%. Прикладом для наслідування в своїй сім'ї старшокласники вибрали маму в 30,9% випадках, тата – 19,1%, батьків – 16,3%, брата – 5,9%, бабуся – 2,9%, сестру – 1,5%, дідуся – 1,5%.

Характеризуючи чоловіків, дівчата часто називали такі якості, як сила, доброта, пошана до жінки; для хлопців вагомішою виявилася така якість, як уміння захистити сім'ю. Образ жінки у дівчат часто зв'язувався з ласкою, ніжністю, добротою; у хлопців – з умінням «підтримувати домашнє багаття», любов'ю до дітей. Позитивне ставлення дівчат до своєї (89,7%) і протилежної статі (82,1%) більше виражено. У хлопців це ставлення виражене в рівній мірі (69% та 69%).

Думки дівчат і хлопців носять протилежний характер щодо бажання схожості майбутнього чоловіка на батька тієї ж статі. Так хлопці (60,5%) згодні з тим, що майбутня дружина повинна бути схожа на маму, а дівчата (48%) не згодні з тим, що майбутній чоловік повинен бути схожий на батька (табл. 2).

Таблиця 2

Дані про розподіл відповідей хлопців і дівчат щодо бажання схожості з батьками (у %)

Зміст	Низький рівень		Середній рівень		Високий рівень	
	Д	Х	Д	Х	Д	Х
Бажання схожості майбутнього чоловіка з батьком тієї ж статі	48	22,9	14,7	16,6	37,3	60,5
Бажання схожості себе з батьком тієї ж статі	33,4	25	21,3	20,8	33,4	54,2

(Д- дівчата; Х – хлопці)

У більшості хлопців (54,2%) виявлено бажання бути схожими на батька. У дівчат тенденція схожості з матір'ю виражена слабо (33,4%). Це вказує на те, що хлопці прагнуть копіювати образ батька, і в майбутньому прагнуть шукати супутницю життя схожу на їхню матір. У дівчат це прагнення виражене в меншому ступені.

Таблиця 3

Дані про розподіл відповідей старшокласників щодо задоволеності стосунків з батьками (у %)

Зміст	Згоден	Швидше згоден	Важко сказати	Швидше не згоден	Не згоден
Я задоволений (а) відносинами з батьками	23,4	28,2	26,6	14,5	7,3
Батьки приділяли мені багато часу в дитинстві	8,8	32,4	52,9	5,9	-

Старшокласники в більшості випадків повністю згодні з твердженнями, що батьки не вміють налагоджувати непорозуміння (33,6%) і не розуміють один одного (30,1%), і, як наслідок, швидше згодні з тим, що в сім'ї батьків постійно виникають конфлікти (27,9%). Ці дані говорять про те, що випробовувані цієї групи виховуються в неблагополучних сім'ях, де батьки показують негативний приклад спілкування подружжя для молодих людей. Разом з тим, високі показники задоволеності відносинами з батьками старшокласники не показали (див. табл. 3). Ці дані говорять про певну напруженість у відносинах з батьком і матір'ю. Комплекси переживань, конфлікти дитячого віку надалі визначають поведінку людини і можуть стати причинами сімейних конфліктів.

Отже, виявлені особливості уявлень про майбутню сім'ю в учнів старших класів допоміжної школи потребують визначення теоретичних підходів та конкретної програми цілеспрямованої корекційно-виховної роботи з цього напрямку.

Література:

1. **Алексєєнко Т. Ф.** Молода сім'я в сучасному виховному процесі / Т. Ф. Алексєєнко // Педагогіка і психологія. – 2006. – №4. – С. 53 – 60.
2. **Кисарчук З. Г.** Особенности брачно-семеиных представлений старшекласников / З. Г. Кисарчук // Психологія : респ. науч.-метод. сб. ; под ред. Л. Н. Проколенко. – К. : Рад. шк., 1999. – Вып. 34. – С. 65 – 73.
3. **Пенькова О. І.** Стосунки у сім'ї та особливості соціалізації старшокласників / О. І. Пенькова // Психологія : збірник наукових праць; випуск 1; НПУ імені Драгоманова. – К. : Правда Ярославичів, 1998. – С. 80 – 83.
4. **Синьов В. М.** Українська корекційна психопедагогіка на сучасному етапі еволюції системи спеціальної освіти /

В. М. Синьов // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського державного університету: Серія соціально-педагогічна. Випуск VI / [відп. ред. В. І. Співак ; упоряд. О. В. Гаврилов]. – Кам'янець-Подільський, 2006. – С. 46 – 50.

Дмитрієва І. В., Дмитрієва А. С. Особливості емоційно-особистісного ставлення розумово відсталих старшокласників до майбутньої сім'ї.

У статті розглядаються особливості в учнів старших класів допоміжної школи знань, уявлень про майбутню сім'ю та своєрідність особистісного ставлення до неї.

Ключові слова: учні з вадами розумового розвитку, старші класи, уявлення, емоційно-особистісне ставлення, сім'я.

Дмитриева И. В., Дмитриева А. С. Особенности эмоционально-личностного отношения умственно отсталых старшеклассников к будущей семье.

В статье рассматриваются особенности знаний, представлений и своеобразие проявления эмоционально-личностного отношения умственно отсталых старшеклассников к будущей семье.

Ключевые слова: учащиеся с недостатками умственного развития, старшие классы, представления, эмоционально-личностное отношение, семья.

Dmitrieva I., Dmitrieva A. Features of emotional-personality appeal mentally of backward stars children to future family.

The article deals with the peculiarities of special schools senior students vision of future family.

Key words: retarded pupils, senior school, vision, family.

УДК 376 (075.320)

Дмитрієва І. В., Липа В. О.

**ЦІЛІ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ
В ШКОЛЯРІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ
ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В УМОВАХ
ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ**

Підготовка учня до самостійного життя в суспільстві – мета, яка відображаючи ставлення, інтерес і вимоги суспільства в напрямках процесу формування особистості молоді людини, багато в чому визначає якісний бік навчально-виховного процесу. На сучасному етапі реформування спеціальної освіти зусилля суспільства запровадити